

Brüksel, 29.5.2019
COM(2019) 260 nihai

**KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA
PARLAMENTOSUNA, KONSEYE, AVRUPA EKONOMİK VE SOSYAL
KOMİTESİNE VE BÖLGELER KOMİTESİNE SUNULAN BİLGİLENDİRME**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi

{SWD(2019) 215 nihai} - {SWD(2019) 216 nihai} - {SWD(2019) 217 nihai} -
{SWD(2019) 218 nihai} - {SWD(2019) 219 nihai} - {SWD(2019) 220 nihai} -

(Türkiye'ye İlişkin Bölümler)

TR

TR

I. GİRİŞ

Kasım 2015'te, Avrupa Komisyonu, görev süresini kapsayacak şekilde, Avrupa Birliği genişleme politikası **orta vadeli stratejisini**¹ belirlemiştir. Bu Bilgilendirme ile, Şubat 2019 sonu itibarıyla genişleme politikasının uygulanması açısından kaydedilen ilerleme değerlendirilmektedir. AB üyesi olmak isteyen ülkelerin kaydettikleri ilerleme sunulurken, karşılaştıkları ciddi sorunlar da ele alınmaktadır.

(...)

Türkiye

Türkiye, AB'ye aday bir ülkedir ve AB için kilit bir ortaktır. Önemli ortak çıkar alanlarındaki diyalog ve iş birliği, sığınmacılara sağlanan güçlü AB desteği ve göç konusundaki etkili iş birliği dâhil olmak üzere, en üst düzeyde devam etmiştir. Ancak Türkiye, hukukun üstünlüğü ve temel haklar konularında yaşanan ciddi gerilemeyle birlikte ve Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesi sonucunda siyasi sistemdeki etkili denge ve denetleme mekanizmasının zayıflamasına bağlı olarak Avrupa Birliği'nden daha da uzaklaşmaya devam etmiştir. Haziran 2018'de, Konsey Türkiye'nin katılım müzakerelerinin bu nedenle fiilen durma noktasına geldiğini ve bundan sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının öngörülmediğini oybirliğiyle bildirmiştir. Bu değerlendirmeye neden olan temel hususlar varlığını korumaktadır.

Kısıtlayıcı tedbirler de dâhil olmak üzere, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasıyla **uyumun** hızlandırılması, genişleme sürecinin önemli bir parçasıdır ve ülkelerin, Birlik'in komşu ülkelerde ve ötesinde geliştirmek istediği değerleri ve hedefleri tam olarak paylaştıklarının teyit edilmesi açısından önemli bir unsurdur. Arnavutluk ve Karadağ, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına tutarlı bir şekilde uyum sağlamışlardır.

---

¹ [COM\(2018\) 450 nihai](#)

II. 2015 GENİŞLEME STRATEJİSİNİN UYGULANMASI

Kopenhag ve Madrid üyelik kriterlerinin yerine getirilmesi bakımından temel reformların daha aktif bir biçimde sürdürülmesi esastır. Bu alanlarda sarf edilen çabalar ayrılmaz bir bütün oluşturur; birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirir ve daha güçlü bir iradeyle ve daha net bir siyasi kararlılıkla sürdürülmelidir.

a) Demokratik kurumların işleyişi

Demokratik kurumların düzgün bir biçimde işlemesi, çoğu ülkede hâlâ önemli bir sorundur. Ulusal **parlamentoların** merkezi rolünün siyaset kültürüne sağlam bir şekilde dâhil edilmesi gerekmektedir. Partiler arası yapıcı diyalog, hâlâ yerleşmemiştir. Ülkelerinin geleceğinin biçimlendirilmesinde de önemli bir sorumluluk üstlenen muhalefet partileri, rollerini tam olarak yerine getirme ve demokratik süreçlere katılma olanağına sahip olmalıdır. Parlamantonun hesap verebilirliğinin, yürütme üzerindeki kontrolünün ve demokratik denetimin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Batı Balkanlar'da, başta parlamentolar içerisinde olmak üzere, siyasi yelpaze genelinde hâlâ yapıcı bir **diyalog** tesis edilmemiştir. Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan'da olduğu gibi, zarar verici parlamento boykotları endişe yaratmaya devam etmektedir. Halkın reform yapılması yönündeki protestoları artmıştır. Avrupa Parlamentosu tarafından sunulan arabuluculuk ve diyalog mekanizmaları gibi mekanizmalar, örneğin Sırbistan'da, kullanılabilir. Hükümetlerin; muhalefetin, mevcut yapı içerisindeki rolünü tam olarak yerine getirmesine imkân sağlaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, muhalefetin de demokratik süreçlere yapıcı bir biçimde dâhil olması gerekir.

Parlamentoların denetim işlevinin geliştirilmesi için ciddi çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Kuzey Makedonya'da, Parlamento denetim kapasitesini artırmış; denge ve denetleme mekanizmasını iyileştirmiş ve **kısaltılmış parlamento usullerinin** uygulanmasını 2018'de %20'ye indirmiştir. Bununla birlikte, bu durum bölge genelinde endişe yaratmaya devam etmektedir. İktidarda bulunan koalisyonun parlamentodaki uygulamalarının, yasama görüşmelerinin ve denetiminin gerilemesine yol açtığı Sırbistan'da söz konusu oran %44'e ulaşmaktadır. Karadağ'da, seçim mevzuatında ve diğer kanunlarda ilave reformlar yapılması için partiler arasında kurulan geçici komite hâlâ sonuç elde edememiştir.

Seçimler özgür ve adil olmalı; gözlem misyonlarının tavsiyeleri gerektiği şekilde uygulanmalıdır. Seçim döngüsü boyunca, uzun zamandır süregelen zayıf yönlerin ele alınması gerekmektedir. Siyasetin finansmanına ilişkin konularda kapsamlı bir reform ihtiyacı bulunmaktadır.

Türkiye'de, Haziran 2018 seçimlerinden sonra uygulanmaya başlayan yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi, **TBMM'nin yasama ve denetim işlevlerini kayda değer düzeyde kısıtlamıştır**. TBMM içinde yapıcı bir diyalog veya işleyen bir denge ve denetleme mekanizması bulunmamaktadır. Milletvekili dokunulmazlığı sisteminin uzun süredir devam eden eksiklikleri giderilmemiştir. Yüksek Seçim Kurulunun, İstanbul'da seçimin yenilenmesine ve Güneydoğu'daki münferit belediyelerde belediye başkanlığının ikinci sırada yer alan adaylara verilmesine yönelik kararları; seçim sürecinin yasalara uygunluğu, dürüstlüğü ve Kurulun siyasi baskıdan bağımsız hareket etmesi açısından ciddi endişe kaynağıdır.

b) Hukukun üstünlüğü ve güvenlik

Hukukun üstünlüğü, iyi işleyen bir demokrasinin temel bir unsurudur. İşleyen bir denge ve denetleme mekanizmasının yanı sıra, özgür ve adil seçimler, temel yasama ve denetim

işlevlerini tam olarak yerine getirebilmesi gereken ve düzgün çalışan bir parlamento ile kuvvetler ayrılığı bunun temelini oluşturur.

Hukukun üstünlüğü, kesin ve net bir şekilde AB genişleme sürecinin içinde yer almaktadır. Bu husus, demokratik dönüşümün esaslı bir unsuru ve genişleme ülkelerinin üyelik yolunda kaydettiği ilerlemenin AB tarafından değerlendirilmesi açısından kilit bir kriterdir. Bununla birlikte, bu alanda tatmin edici ilerleme sağlanması, önemli bir sınama olmaya devam etmektedir. Bu eksiklikler, çoğu zaman siyasi irade eksikliği, kurumsal direnç ve sivil topluma yönelik giderek artan hasmane tutumla bağlantılıdır. Bu durum, kısmen, **siyasi yolsuzluğun** bir takım unsurlarının mevcut olduğunu gösterir. Sonuç olarak, hukukun üstünlüğü, yönetimin her kademesinde gerektiği şekilde uygulanmamaktadır. Türkiye, hukukun üstünlüğü alanındaki gerilemeye çare bulunmasına yönelik herhangi bir adım atmamıştır.

Kararların etkili bir şekilde uygulandığı, iyi işleyen ve bağımsız bir **yargı**, hukukun üstünlüğü açısından büyük önem taşımaktadır. Arnavutluk, programa uygun olarak ilerleyen yargı sistemi reformunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Yeni yargı organlarının kurulması ile, yargının bağımsız yönetiminin garanti altına alınması amaçlanmaktadır. İnceleme sürecinde, toplamda alınan 140'tan fazla kararlar daha görünür sonuçlar elde edilmiş; tüm öncelikli davalar ilk derece mahkemelerinde sonuçlandırılmış ve değerlendirmeye alınan hâkimlerin 88'i görevden alınmış veya gönüllü olarak görevden ayrılmıştır. Bununla birlikte, Batı Balkanlar bölgesinde, hukuk kültüründeki reformların hızı yavaş seyretmeye devam etmektedir. Sırbistan'da, anayasayı Avrupa yargı standartlarına uyumlu hâle getirmeyi amaçlayan anayasal değişiklikler henüz kabul edilmemiştir. Türkiye'de çok sayıda hâkim ve savcı üzerindeki siyasi baskı ve bu kişilerin görev yerlerinin rızaları dışında değiştirilmesi devam etmiştir ve bu durum Türk yargısının bağımsızlığına daha çok zarar vermiştir.

Batı Balkanlar ve Türkiye'de **yolsuzluk** vakaları yaygın şekilde görülmeye devam etmiştir. Yüksek ve orta seviyedeki yolsuzluklara karşı başarılı şekilde mücadele edilmesine ilişkin ilerleme, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Kuzey Makedonya ve Arnavutluk gibi bazı ülkeler ilerleme kaydetmiş olsa da, bu konudaki performans çoğu ülkede hâlâ ikna edici düzeyde değildir ve üyelik gerekliliklerini karşılamaktan uzaktır. Üst düzey ve siyasi yolsuzlukların daha net ve tutarlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. İstikrarlı ve şeffaf bir iş ortamı için ve demokratik yapılara yönelik gerçek tehditleri azaltmak amacıyla yolsuzlukla mücadelede somut sonuçlara ihtiyaç vardır. **Kamu alımları**, özellikle yolsuzluğa açık bir alan olmaya devam etmektedir. Satın alma sürecinde kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi ve güçlü ve iddialı tedbirlerle şeffaflığın önemli ölçüde artırılması gerekmektedir.

Örgütlü suçlar, Batı Balkanlar ve Türkiye'de çok ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Önemli kaçakçılık rotaları, hem Batı Balkanlar hem de Türkiye üzerinden geçmektedir. Uluslararası erişime sahip güçlü suç şebekeleri, bu ülkelerden ve bu ülkeler kanalıyla faaliyet göstermeye devam etmektedir. Ülkeler, bu duruma ilişkin bir takım hususları ele almış; 2018'de önemli miktarda uyuşturucu ele geçirilmiş ve tutuklamalar olmuştur. AB kurumları dâhil olmak üzere, özellikle Arnavutluk ile operasyonel iş birliği artmış ve sahada görünür sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, genel olarak, örgütlü suç davalarındaki **kesin mahkumiyet performansı** çoğu zaman yetersizdir. Bazı ülkelerde, son yıllarda, örgütlü suçlar veya kara para aklama ile ilgili olarak çok az sayıda kesin mahkumiyet kararı alınmıştır. Bu yetersiz sonuçlar, adli süreçlerin etkisizliğini göstermekte; suçun cezasız kalmakta olduğuna ilişkin güçlü sinyaller vermekte ve suçluların siyasi ve ekonomik sistemlere sızması riskini artırmaktadır. Ülkelerin, hem örgütlü suç hem de yolsuzluk davalarında **mal varlıklarına el koyma ve müsadere** gibi yaptırımları önemli ölçüde artırması ve suç gruplarıyla daha güçlü bir şekilde mücadele etmesi gerekmektedir.

Batı Balkanlar son yıllarda **terörle mücadele**ye ilişkin yasal ve kurumsal çerçeveyi modernize etmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. AB üye devletleri ve AB ajansları arasındaki operasyonel iş birliği gelişmeye ve artmaya devam etmiştir. Tüm Batı Balkanlar, “Batı Balkanlar Terörle Mücadele Girişimi”ne (WBCTi) aktif bir şekilde katılım sağlamaktadır. Bununla birlikte, çoğu ülkenin, geri dönen yabancı savaşçılar sorununun çözümü ve cezaevlerinde yaşananlar dâhil olmak üzere aşırıcılığı ve radikalleşmeyi önlemeye yönelik çabalarını hâlâ artırması gerekmektedir. Çevrimiçi izleme ve müdahalede bulunma kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanına karşı, finansman akışlarının proaktif bir şekilde izlenmesi hususu, daha stratejik bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Türkiye’nin terörle mücadele mevzuatını gözden geçirmesi gerekmektedir. Terörle mücadele Türkiye’nin meşru hakkı olmakla birlikte hükümet bu mücadeleyi insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, temel özgürlüklere riayet ederek yürütmekle sorumludur. Terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması gerekmektedir.

Hukukun üstünlüğü alanındaki reformların daha **güçlü ve güvenilir** bir şekilde uygulanmasına acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Katılım müzakerelerinde hukukun üstünlüğü konusundaki 23. ve 24. fasıllar ile ilgili ara kriterlerin Karadağ ve Sırbistan tarafından yerine getirilmesi de dâhil, Batı Balkanlar’ın Avrupa Birliği üyeliğine doğru ilerlemesi bakımından bu husus çok önemlidir.

Ara kriterler karşılandıktan sonra kapanış kriterlerinin belirlenmesi, AB’ye, bu önemli alanda, müzakerelere devam eden ülkelerin üyeliğe hazır olmak için en nihayetinde karşılımları gereken hukukun üstünlüğüne ilişkin gereklilikleri belirlemesi imkânını verecektir. Basın özgürlüğü, yolsuzlukla mücadele, insan ticareti gibi kritik alanlardaki eksikliklerin ele alınması kaydıyla Karadağ, bu aşamaya erişebilecek müzakerelere devam eden ilk ülke konumundadır.

Hukukun üstünlüğü ile ilgili ara kriterler; doğası gereği, öncelikle, ilgili ülkenin kurumsal ve yasama yapılanmasının mevcut olmasını ve uygulama performansına ilişkin bir izleme mekanizmasının tesis edilmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede mevcut olduğu zaman, Komisyon, üye devletlere kapanış kriterlerini bildirecektir. Bu kriterlerde ağırlıklı olarak, somut sonuçların elde edilmesine ve sağlam, güvenilir ve sürdürülebilir bir uygulama performansının tesis edilmesine yer verilecektir.

c) Temel haklar

Temel haklar, Batı Balkanlar mevzuatında büyük ölçüde teminat altına alınmıştır. Bununla birlikte, uygulamaya hız verilmesi için ciddi çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Rapor döneminde Türkiye’de, insan haklarıyla ilgili kilit alanlarda ciddi şekilde kötüleşme devam etmiştir.

İfade özgürlüğü ve medya bağımsızlığı alanında bölgede yaşanan gelişmeler endişeleri artırmaktadır. İfade özgürlüğünün önemli ölçüde engellendiği ve cezaevinde bulunan 160’tan fazla gazeteciyle dünyada tutuklu gazeteci sayısının en yüksek olduğu ülkelerden biri olan **Türkiye**’de ciddi bir gerileme yaşanmıştır.

Batı Balkan’larda çok sınırlı çaba kaydedilmiştir. Genel olarak, fiziksel ve sözlü sindirme vakaları yaşanmaya devam etmiştir ve soruşturmalar ve kovuşturmalar hâlâ yavaş ilerlemektedir. Kamu yayın kuruluşlarının bağımsızlığını etkileme çabaları; medya kuruluşlarının şeffaf olmayan bir şekilde kamu ve özel sektör tarafından finanse edilmesi ve reklam piyasasındaki bozulma, bölgede bulunan tüm ülkelerde yaygındır. Medya sektöründeki iş ortamı, bağımsız medyanın sürdürülebilirliğine zarar verecek şekilde sık sık yaşanan siyasi müdahaleler ve şeffaf olmayan medya sahipliği ile de karakterize edilmektedir.

AB, yerel sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları, gazeteciler ve bağımsız basın kuruluşlarını kuvvetle desteklemeye devam etmektedir.

Çocuk hakları istismarlarının etkili şekilde ele alınması için Türkiye’de ve Batı Balkanlar’da daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Hükûmetler, ayrıca, **engelli kişiler, azınlıklar** ve diğer savunmasız gruplara karşı ayrımcılık konusunu ele almalıdır. Bunun yanı sıra, **toplumsal cinsiyet eşitliğinin** sağlanması ve kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ele alınması ve önlenmesi için hükûmetlerin daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. Batı Balkanlar’da lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin hakları konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, ayrımcılık ve özellikle de nefret söylemi ve şiddet hususlarının ele alınması bakımından ciddi çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. **Romanlar**, sosyal dışlanma, marjinalleştirme ve ayrımcılıkla yüzleşmeye devam etmektedir. **Cezaevi koşullarının** iyileştirilmesine yönelik ihtiyaç devam etmektedir. Türkiye’de, olağanüstü hâl kaldırılmış olmasına rağmen, savunma hakları ve etkili başvuru hakkı gibi **kilit usulî hakları** kısıtlayan tedbirler dâhil olmak üzere, olağanüstü hâl süresince uygulanan tedbirlerin çoğu hâlâ yürürlüktedir.

d) Kamu yönetimi reformu

Kamu yönetimi reformu, yönetişimin her düzeyde iyileştirilmesi bakımından önemlidir. Bu husus, yönetimin kalitesini ve hesap verebilirliğini, kamu hizmetlerinin profesyonelleşmesini ve apolitikleşmeyi, kamu mali yönetiminin sağlamlaştırılmasını ve vatandaşlara ve işletmelere kaliteli hizmet sağlanmasını içermektedir. Batı Balkanlar’da bu alanda orta düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle, kamu yönetimi ve kamu hizmeti sisteminde yapılan büyük ölçekli yeniden yapılandırmanın sonucu olarak, Türkiye’de kamu hizmeti alanında politika planlaması sürecini ve hesap verebilirliği de etkileyen ciddi gerileme yaşanmıştır.

Politika planlaması sürecinin iyileştirilmesinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak güçlü bir kalite kontrolün sağlanması için merkezi hükûmetler tarafından daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Politikalar, mevzuat ve kamu yatırımları; genellikle etki analizleri yapılmadan ve kurumlar arasında ve kamu ile istişarelerde bulunulmadan hazırlanmaktadır. **Kamu alımlarının** şeffaf ve etkili bir şekilde gerçekleşmesi için kayda değer çabaya ihtiyaç vardır. Kaynakların savurgan biçimde kullanılmasını, dolandırıcılığı ve yolsuzluğu azaltmak için etkili bir kamu **iç kontrol** sistemi ile birlikte AB *müktesebatına* bir an önce uyum sağlanması gerekmektedir.

Çoğu ülkede, kamu sektöründe **profesyonelleşmenin** sağlanmasına ve aşırı **siyasileşmeye çözüm bulunmasına yönelik** ihtiyaç hâlâ devam etmektedir. **Devlet idaresinin yapısı** etkili hesap verebilirlik kanalları sağlamalıdır. Çoğu ülke, e-hizmetler başta olmak üzere vatandaşlara ve işletmelere sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi için çaba sarf etmiştir; ancak çeşitli girişimler ile genel kamu yönetimi reformu arasındaki koordinasyonun artması gerekmektedir.

AB uyum sürecinde ve AB kurallarının tamamen uygulanmasında **bölgesel ve yerel makamların** rolü de dikkate alınmalıdır. Merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasında, reformların uygulanmasını ve vatandaşlara hizmetlerin sunulmasını en iyi biçimde destekleyecek uygun dengenin sağlanması gerekmektedir.

e) Göç

Mülteci krizi ve düzensiz göç, hem AB hem de Batı Balkanlar ve Türkiye için kilit zorluklar olmuştur. Ortak çalışmalar sayesinde, Doğu Akdeniz/Batı Balkanlar göç rotalarında iş birliği devam etmiştir. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti hâlâ endişe unsurudur. Ortak ülkelerinin, AB vize politikasıyla tam uyum sağlamak için daha fazla adım atması gerekmektedir.

Mart 2016 tarihli **Türkiye-AB Mutabakatı**², Ege Denizi'nde düzensiz ve tehlikeli geçişlerin azaltılmasında ve hayatların kurtarılmasında somut sonuçlar vermeye devam etmiştir. Düzensiz varışlar, Türkiye-AB Mutabakatı'nın işlerlik kazanmasından önceki döneme kıyasla %97 azalırken, denizde hayatını kaybeden kişi sayısında kayda değer bir düşüş olmuştur. Türk kolluk birimleri rapor döneminde çabalarını yoğunlaştırmıştır.

Türkiye, **3,6 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteciye** ve diğer uyruklardan yaklaşık 370.000 mülteciye ev sahipliği yapma konusundaki muazzam çabalarını sürdürmüştür. AB bu zorlukla mücadelede Türkiye'ye destek olmaya devam etmiştir. **Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı**³, 6 milyar avroluk bütçesiyle, sığınmacıların insani ve kalkınma ihtiyaçlarının karşılanmasına destek sağlamaya ve ev sahipliği yapan halkı desteklemeye devam etmektedir. 3 milyar avroluk ilk dilim, tamamen sözleşmeye bağlanmıştır. Bu şekilde görünür ve etkili sonuçlar elde edilmiştir: yaklaşık 1,6 milyon mülteci şu anda Sosyal Uyum Yardım Programı kapsamında yapılan aylık nakit ödemelerden yararlanmaktadır; 5 milyon birinci basamak sağlık konsültasyonu hizmeti sunulmuştur ve okula devam eden 494.000'den fazla çocuğun ailesine mali destek sağlanmıştır. 3 milyar avroluk ikinci dilimin uygulanmasına ilişkin hazırlıklar devam etmektedir. Mali İmkân, AB yardımının hızlı, etkin ve etkili bir şekilde sağlanmasına olanak sağlayan en önemli koordinasyon mekanizması olmaya devam etmektedir.

Batı Balkanlar'da, ulusal çabaları destekleyen AB'nin koordinasyonundaki müdahalelerin devam etmesi, rapor döneminde bu rotadaki düzensiz varışlarda 2017'deki düşüş eğiliminin devam ederek %35'lik bir azalma daha yaşanması ile sonuçlanmıştır. Ancak, sınırları daha iyi yönetme ve düzensiz göçü azaltma çabaları dâhil olmak üzere, ülkelerin göç yönetimi konusunda daha hazırlıklı olmaları yönünde sarf edilen çabaların artırılması gerekmektedir. Bosna Hersek 2018'de sayıları 20.000'den fazla bir göçmen ve mülteci akını ile karşı karşıya kalmıştır. AB, ortakların göç akımlarının yönetimine ilişkin kapasitelerini artırmak ve iltica usullerini, iade mekanizmalarını ve bilgi alışverişini tesis etmek suretiyle bölgeyi desteklemeye devam etmektedir. İcra yetkileri olan Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik ekiplerinin, ulusal sınır idarelerini desteklemek üzere AB dış sınırını çevreleyen bölgelerde görevlendirilebilmesi için beş bölge ülkesi ile statü anlaşmalarına ilişkin müzakereler tamamlanmıştır. Arnavutluk ile yapılan anlaşma yürürlüğe girmiştir ve ilk sınır muhafızları konuşlandırılmıştır. Batı Balkan ülkelerinin, bölge vatandaşlarının AB üye devletlerinde mesnetsiz iltica başvurularında bulunması sorununun çözümüne yönelik çabalarını güçlendirmeleri gerekmektedir.

f) Ekonomi

Batı Balkan ülkelerinin ve Türkiye'nin ekonomik açıdan karşı karşıya kaldıkları **büyük sorunlar** devam etmekte ve bu ülkelerin sahip oldukları ekonomik potansiyelden tam olarak faydalanmalarını engellemektedir. Son yıllarda büyüme, istihdam yaratma ve gelir artışı bir miktar hız kazanmış olsa da, söz konusu ülkeler ekonomik yapılarında reform yapma ve rekabet güçlerini geliştirme açısından hâlâ geridedir. Bu ülkeler, genç işsizliği başta olmak üzere yüksek işsizlik, mesleki beceriler bakımından arz ve talep arasında büyük çaplı uyumsuzluklar, ısrarcı kayıtdışı ekonomi ve dostane olmayan iş ortamları ile karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

³ Birlik ve üye devletlerin eylemlerinin bir eşgüdüm mekanizmasıyla - 10.2.2016 tarihli ve C (2016) 855 sayılı Komisyon Kararı ile değiştirilen Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı - koordinasyonuna ilişkin 24.11.2015 tarihli ve C(2015) 9500 sayılı Komisyon Kararı

Türkiye’de, ekonomideki ciddi **gerileme** devam etmiş; bu durum işleyen bir piyasa ekonomisine ilişkin endişeleri artırmıştır. 2018’de, finansman koşullarında yaşanan ciddi bozulmanın yıllar içinde biriken makroekonomik kırılanlıkları ortaya çıkarmasıyla birlikte ekonomik koşullar kötüleşmiştir. Devletin ekonomideki artan müdahalesi ile birlikte **ekonomik yönetim kötüleşmiştir**. Türkiye’nin, piyasa reformlarındaki gerileme eğilimini tersine çevirmesi gerekmektedir.

Batı Balkanlar’da, **yatırım ortamı** büyük ölçüde değişmemiş olup hâlihazırda hukukun üstünlüğünün zayıf olması, devlet desteği kontrolünün yeterli bir şekilde uygulanmaması, kayıt dışı ekonominin mevcudiyetini güçlü bir şekilde sürdürmesi ve bölgesel bütünleşme ve bağlantılılığın düşük seviyelerde seyretmesi ile karakterize edilmektedir. Bölgede devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi devam etmekte olup, bu durum kamu mali yönetiminin zayıf olması ve düzenleyici çevre ve vergilerde sıklıkla değişikliğe gidilmesinin bir sonucu olarak yolsuzluk riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Altyapıların iyileştirilmesine yönelik güçlü bir ihtiyaç bulunmakta olup, yatırımların münhasır proje havuzları vasıtasıyla kanalize edilmesi ve AB ile mutabık kalınan öncelikler ile tutarlılık arz etmesi gerekmektedir. Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi ile finanse edilen bağlantılılık projeleri örneğinde olduğu gibi, büyük yatırımlara ilişkin kararlar, şeffaflığa ve sağlam inceleme çalışmalarına dayandırılmalıdır.

Bölgesel bütünleşme, Batı Balkan ülkelerindeki hayat standartlarının artırılmasında kilit bir faktördür. **Bölgesel Ekonomik Alan** oluşturulması daha fazla rekabeti beraberinde getirmekte; ölçek ekonomileri ve verimlilik artışlarına imkân tanımaktadır. Bölgesel bir piyasa, bölge içi ticaret akışlarını serbest bırakacak olup, Batı Balkanları daha cazip bir yatırım merkezi haline getirecektir. AB kuralları ve standartlarına dayalı piyasa bütünleşmesi, yeni değer zincirlerinin geliştirilmesi ve AB’den gelenler de dâhil olmak üzere doğrudan yabancı yatırımlar bakımından bölgenin cazibesinin artırılması için fırsatların oluşmasına yardımcı olacaktır. Ulaştırma ve enerjide bağlantılılığın artması, bölgenin Pan- Avrupa boyutuna entegrasyonunu hızlandıracak ve bölgedeki rekabetçi enerji piyasalarını ve gelişmekte olan ekonomik koridorları güçlendirecektir. Artık tüm taraflarca onaylanmış olan Ulaştırma Topluluğu Antlaşması bağlantılılık gündeminin uygulanmasını destekleyecek ve güçlendirecektir. Dijital alanın oluşturulması ve işgücü piyasalarının entegrasyonunun artması bölgedeki genç nüfusa yeni fırsatlar sunmaktadır.

Nisan 2019’da imzalanan yeni bir Bölgesel Anlaşma bölgedeki vatandaşlara ve işletmelere önemli faydalar sağlayacaktır. Bu durum, Temmuz 2019 itibarıyla dolaşım ücretlerinde kademeli bir düşüşe (perakende satış fiyatları veri transferi ve çağrılar için %25’lik, SMS’ler için %33’lük düşüş) ve 2021 itibarıyla dolaşım ücretlerinin ortadan kaldırılmasına yol açacaktır. Bölgedeki mobil aboneler, Batı Balkanlar’da dolaşımdayken, ilave hiçbir ücret ödmeden, yerel paketlerinin tüm avantajlarından yararlanacaklardır. Anlaşma ayrıca, Batı Balkanlar için **Dijital Gündem’de** belirtildiği üzere, Batı Balkanlar ve AB arasındaki dolaşım maliyetlerini azaltmak için bir yol haritası hazırlama yolunu da açmaktadır.

AB, hem ithalatta (% 73,5) hem de ihracatta (% 80,6) **Batı Balkanlar’ın en büyük ticaret ortağı** olmaya devam etmektedir. Bölgedeki en büyük yatırımcı, doğrudan yabancı yatırımların %73’ünü sağlayan AB şirketleridir. Dolayısıyla, bu şirketler bölgedeki büyümenin ve işlerin de başlıca dış itici güçleridir. Yabancı kaynaklı tüm ekonomik faaliyetlerin, başta hukukun üstünlüğü, kamu alımları, çevre, enerji, altyapı ve rekabet gibi kilit alanlarda olmak üzere, AB değerlerine, normlarına ve standartlarına tam olarak uymasını sağlamak için bölgenin **direncinin artırılması** büyük önem taşımaktadır. **Çin’in Batı Balkanlar’daki iş ve yatırım faaliyeti** artmaktadır ve bu durum, prensipte bölge için fırsatlar sunabilir; ancak, söz konusu yatırımlar sosyo-ekonomik ve mali istikrar ile AB’nin kamu alımlarına ilişkin mevzuatını genellikle göz ardı etmektedir ve yüksek düzeyde borçlanma ile

birlikte stratejik varlıklar ve kaynaklar üzerindeki kontrolün aktarılmasına neden olabilir. Bu; ortak ülkelerin, AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının lafzını ve ruhunu tam olarak uygulamaları ve katılım sürecinin ilgili müzakere fasıllarındaki reformlara öncelik kazandırmaları gerektiği anlamına gelmektedir. AB; gelecekteki müzakere çerçeve belgelerinin dikkate alınması da dâhil olmak üzere söz konusu reformları, daha güçlü bir şekilde yönetmelidir.

AB, yıllık **Ekonomik Reform Programı** süreci vasıtasıyla Batı Balkanlar ve Türkiye'deki daha iyi ekonomik yönetişimi desteklemektedir. AB üyeliğine hazırlığın ayrılmaz bir parçası olan bu süreç, rekabet gücünü artırmak ve büyüme ile istihdam yaratılmasını desteklemek üzere tasarlanmış makro-ekonomik ve yapısal reformların oluşturulması ve uygulanmasına yönelik kilit bir araç haline gelmiştir. Süreç, uzun vadeli sürdürülebilir büyümeye ve yakınlaşmaya katkı sağlamakta; politika oluşturmayı kolaylaştırmakta ve katılıma yönelik ekonomik kriterlerin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesini sağlamaktadır. Belirlenen reformların uygulanmasının iyileştirilmesi amacıyla, sahiplenmenin artırılmasına daha fazla yoğunlaşılması gerekmektedir.

Ekonomik kalkınma ve istihdamın artırılması, yüksek göç veren ve düşük doğum oranlarına sahip Batı Balkanlar'da yaşanan demografik zorlukların engellenmesi bakımından da son derece önemlidir. Genel olarak, daha güçlü ekonomiler ve demokratik yönetim olmadığı sürece, bu durum devam edecek ve özellikle gençler arasında, yaygın hayal kırıklığı ve beyin göçü risklerini beraberinde getirecektir.

g) Bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkileri

AB'nin genişleme politikası, istikrarı ihraç etmeye devam etmelidir. Dolayısıyla AB, **ikili anlaşmazlıkları** ve bunların yol açabileceği istikrarsızlığı ithal edemez ve etmeyecektir. Bir ülkenin AB'ye katılımından önce, bölgesel istikrara katkıda bulunan kesin ve bağlayıcı çözümler bulunmalı ve uygulanmalıdır. İsim konusundaki 27 yıllık anlaşmazlığı ortadan kaldıran Kuzey Makedonya ve Yunanistan arasında varılan tarihi anlaşma, bölge ve ötesi için bir uzlaşma örneği teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Batı Balkanlar'da daha güçlü ve inandırıcı çabalara acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Her iki taraf arasındaki bir dizi provokasyonun sonuncusu olan, Kosova'nın, Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması'nı ihlal ederek Sırbistan ve Bosna Hersek'ten yapılan ithalatlara %100 tarife uygulanması kararı ile birlikte Priştine ve Belgrad arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Kosova, bu kararı ivedilikle kaldırmalı ve her iki taraf da, provokatif olarak değerlendirilebilecek diğer eylemlerden kaçınmalıdır. AB aracılığıyla yürütülen Diyalog'da, Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin tamamen normalleştirilmesine yönelik olarak, kapsamlı ve hukuki olarak bağlayıcılığı olan bir normalleşme anlaşmasının imzalanıp uygulamaya konulmasıyla sonuçlanması gereken bir ilerlemenin ivedilikle kaydedilmesi gerekmektedir.

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel iş birliği, istikrar ve ortaklık süreci ile genişleme sürecinin temel unsurlarıdır. Sofya Zirvesi; iyi komşuluk ilişkileri, bölgesel istikrar ve karşılıklı yardımlaşmanın güçlendirilmesi yönündeki kararlılığın yeniden canlanmasını sağlamıştır. Hükümetlerarası düzenli temaslar, teknik diyaloglar ve iş birliği, ikili ve bölgesel düzeyde devam etmiştir. Bununla birlikte, başta en hassas alanlar olmak üzere, daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel bir hakikat komisyonu kurulması gibi, uzlaştırma girişimleri dâhil olmak üzere, özellikle savaş suçlarına yönelik bölgesel iş birliği güçlendirilmelidir. Bölgesel çerçeve eylem planının kabulünün önemli bir ilerleme olduğu kayıp kişiler konusunda da daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. İyi komşuluk ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyen açıklama ve eylemlerden kaçınılmalıdır. AB içinde, her iki tarafın da kışkırtıcı söylemlerine ya da savaş suçlularını yüceltmelerine yer yoktur.

Ulaştırma ve enerji ağları ile dijital gündem ve Bölgesel Gençlik İş Birliği Ofisi aracılığıyla desteklenen gençlik hareketliliği projelerinin uygulanması geliştirilerek, özellikle, Bölgesel Ekonomik Alan'a yönelik üzerinde anlaşmaya varılmış bir eylem planı aracılığıyla, önemli bir role sahip AB'nin bağlantılılık gündemi ile **bölgesel iş birliği** devam etmiştir. Erasmus + programı, yüksek öğretimde ve gençler arasında kültürlerarası diyalogu teşvik etmeye devam etmiştir. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci ve diğer bölgesel girişimler de, istikrar ve iş birliğininin teşvik edilmesine katkıda bulunmuştur. Bağlantılılık projelerinin sahada gerçekleştirilmesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bölgesel anlaşmalar ve taahhütlerin kalan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve 2015'te üzerinde anlaşmaya varılan bağlantılılık reform tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere, bu anlaşmaların ve taahhütlerin operasyonel hâle getirilmesine yönelik daha fazla kayda değer çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bölgedeki bağlantılılık ve çevresel öncelikler, Adriyatik ve İyonya Bölgesi AB Stratejisi de dâhil olmak üzere, özellikle, komşu üye devletlerle güçlü bir sinerji gerektirmektedir. Tüm Batı Balkan ortaklarının bölgesel iş birliği girişimleri ve etkinliklerine tümüyle ve kapsayıcı bir şekilde müdâhil olması önünde engelleme söz konusu olmamalıdır. Bölgesel iş birliği genelde, dışarıdan empoze edilmemelidir; aksine istikrar, uzlaşa ve artan ekonomik fırsatlara katkı sağlayacak çabaları bütünüyle sahiplenmesi gereken bölge ülkeleri tarafından etkin bir biçimde gerçekleştirilmelidir.

Şubat 2019 tarihli Bakanlar Toplantısında imzalanan temiz enerji geçişine ilişkin deklarasyondan yola çıkarak, bölgedeki atıkların bertaraf edilmesi ve hava kirliliğinden, iklim değişikliği gibi daha geniş alanlara uzanan çevresel konularda bir **“Yeşil Gündem”** başlatılması için Batı Balkanlar'da kayda değer imkânlar bulunmaktadır. Bu durum, yalnızca bölge vatandaşlarının sağlığına ve refahına doğrudan fayda sağlamakla kalmayacak; bölgeyi yatırımlar ve turizm bakımından da çekici kılacak ve yeşil büyümenin ve döngüsel ekonominin henüz yararlanılmayan ciddi miktardaki ekonomik potansiyelini de ortaya çıkaracaktır.

Kıbrıs konusunda, **Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen çözüm görüşmelerine** ilişkin olarak, bugüne kadar kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye'nin, Kıbrıs meselesine BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakereler konusundaki kararlılığının ve somut anlamda katkısının devam etmesi son derece önem arz etmektedir. Türkiye'nin, Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü derhal yerine getirmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Komisyon Türkiye'ye, iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl çözümüne zarar veren her türlü tehdit, sürtüşme veya eylemden kaçınma çağrısında bulunmaktadır. Komisyon, AB üye devletlerinin tüm egemenlik haklarının önemini vurgulamaktadır. Bu haklar, diğer hakların yanı sıra, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil, AB *müktesebatına* ve uluslararası hukuka uygun olarak ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsamaktadır.

h) Bir sonraki Çok Yıllı Mali Çerçeve'de katılım öncesi mali yardım

Komisyon, bir sonraki Çok Yıllı Mali Çerçeve 2021-2027 kapsamındaki **Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA III) için**⁴ önerisinde, üyelik için temel şartları katılım öncesi yardım

⁴Katılım Öncesi Yardım Aracını (IPA III) tesis eden Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü Önerisi, COM(2018) 465 nihai.

aracının merkezine koyan ve yardımını **daha stratejik ve dinamik** bir biçimde devreye sokan somut politika odaklı bir yaklaşım öngörmektedir. AB mali yardımının kilit önceliklere daha fazla odaklanmasını sağlayan IPA III önerisi, reformların desteklenmesinde daha büyük bir itici güç olacak ve ortakları AB'nin değer ve standartlarına daha fazla yaklaştıracaktır. Yeni IPA III'ün, ilerleme kaydetmekte olan ortakların kendi içlerindeki performanslarını dengelemesi ve tüm ortakların reform çabalarında, adil şekilde paylaştırılmış destekleri dengeli bir biçimde almasını temin etmesi beklenmektedir.

Bu yıl, **Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi'nin (WBIF)** onuncu kuruluş yıl dönümüdür. Komisyon tarafından yönetilen bu başarılı iş birliği ve koordinasyon platformu, uluslararası ve ulusal finansal kuruluşların yanı sıra ikili bağışçıları ve faydalanıcıları bir araya getirmektedir. WBIF yıllar içinde, Batı Balkanlar'daki çevre sektörünün ve sosyal sektörlerin yanı sıra bağlantılılığa yönelik önemli altyapı projelerinin hazırlanmasında ve finansmanında etkili bir konuma gelmiştir. AB, katılım öncesi fonlarına 925 milyon avro katkı sağlayarak imzalanmış kredilerin seviyesini 5,4 milyar avroya ve tahmini yatırımların seviyesini 18 milyar avronun üzerine çıkartmıştır. Batı Balkan Stratejisi ile uyumlu olarak, WBIF, stratejik ve finansal anlamda daha fazla genişletilecektir.

III. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

AB'ye katılım süreci, yerleşik kriterlere, **adil ve katı bir koşulluluğa** ve **her ülkenin kendi başarısına göre değerlendirilmesi** ilkesine dayalı olmaya devam etmektedir. AB'ye katılım, zorlayıcı bir ortamda karmaşık reformların uygulanmasını gerektirmektedir ve bu ancak uzun vadede ulaşılabilecek bir hedeftir.

Komisyon, yukarıdaki analizler ve ekte yer alan ülke özetlerinde ortaya konulan değerlendirmeler ışığında aşağıdaki sonuçları ve tavsiyeleri bildirir:

I

1. Güvenilir bir genişleme politikası, Avrupa'nın tümünde **barış, istikrar, güvenlik ve ekonomik büyümeye yapılan jeostratejik bir yatırımdır**. Bu, aynı zamanda Birlik'in 2025'e kadar güçlendirilmesine yönelik daha geniş bir stratejinin parçasıdır. AB ve AB üyesi olmak isteyen ortakları, ortak fırsatların yanı sıra göç, örgütlü suçlar ve terörizm gibi sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadır. İlgili ülkelerin üyelik koşullarının tamamını karşılamaları için hazırlanması, AB'nin kilit siyasi önceliklerinden biri olmayı sürdürmektedir.
2. **Türkiye** birçok ortak çıkar alanında AB için hâlâ kilit bir ortaktır. Komisyonun Şubat 2018'deki Batı Balkan Stratejisi, bölgede yeni bir ivme yaratmıştır ve AB ile AB üye devletlerinin daha kararlı olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, ülkelerin söz konusu tarihi fırsat penceresini değerlendirme biçimleri değişmektedir. **Arnavutluk** ve **Kuzey Makedonya** özellikle Haziran 2018 tarihli AB Genel İşler Konseyi sonuçlarında oybirliğiyle belirlenen alanlarda fırsatları benimsemiş ve bu alanlarda reformlar gerçekleştirmiştir. **Karadağ** ve **Sırbistan**'ın daha kararlı bir biçimde hareket etmesi ve önemli alanlarda çabalarını artırmaları gerekmektedir. **Bosna Hersek** ise, birçok yapısal zorlukla karşı karşıyadır. Bosna Hersek'in AB üyelik başvurusuna yönelik Komisyonun görüşü, reformlar için kapsamlı bir yol haritası sağlamaktadır ve bu da ülkenin AB'yle

bütünleşme sürecine yeni bir ivme kazandırmaktadır. **Kosova**'nın, siyasi odağını tekrar AB yolunda ilerlemeye döndürmesi gerekmektedir.

3. Aday ülkeler, sürecin ilerlemesi için, evveliyatla “öncelikli temel ilkeler”de belirtilen hukukun üstünlüğü, yargı reformu, yolsuzlukla ve örgütlü suçlarla mücadele, güvenlik, temel haklar, demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu ile ekonomik kalkınma ve rekabetçilik gibi **kilit alanlardaki gerçek ve sürdürülebilir sonuçları** daha süratli bir biçimde temin etmelidir. Ayrıca Batı Balkanlar’da, Kuzey Makedonya ile Yunanistan arasındaki tarihi anlaşma örneğine benzer şekilde, uzlaşma, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel iş birliği konularında ilerleme kaydedilmesine acilen ihtiyaç duyulmaktadır.
4. Geçen yıl yeniden teyit edildiği üzere AB, tüm Batı Balkan bölgesindeki Avrupa perspektifini uzun süredir desteklemektedir. Komisyonun Batı Balkan Stratejisi’nde belirtildiği üzere, hâlihazırda hiçbir ülke üyelik kriterlerini karşılamamaktadır. Bu noktaya ulaşmak için uzun yıllar sürecek çalışmalara ve sonuçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde, AB’nin de daha fazla büyümeden önce daha güçlü ve sağlam hâle gelmesi gerekmektedir.⁵ Dahası, tüm ülkelere **sağlam ve güvenilir bir perspektif** sunulması bu dönüşümün gerçekleştirilmesi, uzlaşmanın artırılması, istikrarın tüm bölgeye yayılması ve AB değerlerinin, normlarının ve standartlarının teşvik edilmesi açısından elzemdir. AB’nin taahhütlerine bağlı kalması ve kendi belirlediği koşullara ilişkin olarak, ülkelerin ulaştıkları objektif sonuçlara açık ve olumlu bir şekilde dönüş yapması gerekmektedir. Bu yalnızca bölgenin geleceği açısından değil, en başta AB’nin siyasi ve ekonomik çıkarları açısından da stratejik bir yatırımdır.
5. AB, Batı Balkanlar’daki büyümenin ve istihdamın temel dış tetikleyicisi olmayı sürdürmektedir. Başta hukukun üstünlüğü, rekabet, kamu alımları, çevre, enerji ve altyapı gibi kilit alanlarda olmak üzere, yabancı kaynaklı tüm ekonomik faaliyetlerin AB değerlerine, normlarına ve standartlarına tam olarak uymasını sağlamak bölgenin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. **Çin’in bölgedeki artmakta olan iş ve yatırım faaliyetleri** prensipte fırsatlar sunabilir; ancak söz konusu yatırımlar sosyoekonomik ve mali istikrarı sıklıkla göz ardı etmektedir. Bu durum; ortaklık ilişkisi içerisindeki ülkelerin yukarıda bahsi geçen alanlarda, AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının ruhunu ve özel hükümlerini tam olarak uygulamalarının ve katılım sürecinde ilgili reformların önceliklendirilmesinin önemini altını çizmektedir.

II

6. **Türkiye** göç ve terörle mücadeleden enerji, ulaştırma ve ticarete kadar birçok ortak çıkar alanında AB için hâlâ kilit bir ortaktır. Haziran 2018 tarihli AB Genel İşler Konseyi sonuçlarında, mevcut koşullar altında, Türkiye ile yürütülen katılım müzakerelerinin fiilen durma noktasına geldiği ve bundan sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının öngörülmediği bildirilmiştir. Bu değerlendirmeye neden olan temel hususlar varlığını korumaktadır. Türk hükümetinin AB’ye katılım hedefi konusunda yinelediği kararlılık, uygun tedbirler ve reformlarla desteklenmemiş ve AB’nin, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargı konularında süregelen olumsuz gelişmeler ile ilgili duyduğu ciddi endişeler giderilmemiştir.

---

⁵ Bu nedenle Komisyon, Daha Birleşik, Daha Güçlü ve Daha Demokratik bir Birlik için Yol Haritası ile uyumlu bir şekilde, mevcut Antlaşmalar esasında 2025’e yönelik olarak Birlik’in demokratik, kurumsal ve politika çerçevesinin iyileştirilmesini amaçlayan çok sayıda girişimi ortaya koymaktadır.

OHAL'in Temmuz 2018'de kaldırılmasının ardından, Türkiye OHAL kapsamındaki birçok baskıcı unsuru mevcut mevzuatına eklemiştir. Yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi ile daha önce mevcut olan birçok denge ve denetleme mekanizması ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, kamu yönetiminin ve yargının daha fazla siyasallaşmasına yol açmıştır.

Haziran 2018'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile Mart 2019 yerel seçimlerinde yüksek bir katılım oranı sağlanmıştır. Adayların eşit ve adil şartlarda rekabet edebilmesine yönelik koşullar açık bir biçimde mevcut olmasa da seçmenler kendi seçimlerini yapmıştır. İktidar partisi, hükûmete yakın kamu ve özel medya kuruluşlarında ağırlıklı olarak yer almak suretiyle belirgin bir avantaj sağlamıştır. Yerel seçimlerin ardından, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Güneydoğu'da, seçimlerden önce adaylıkları onaylanmış olmasına rağmen, seçimle gelmiş dört belediye başkanının ve belediye meclisi üyelerinin bu görev için uygun şartları taşımadıklarını açıklamıştır. YSK ayrıca, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini iptal etmiş ve 23 Haziran'da seçimin tekrarlanmasına karar vermiştir. Yüksek Seçim Kurulunun, İstanbul'da seçimin yenilenmesine ve Güneydoğu'daki münferit belediyelerde belediye başkanlığının ikinci sırada yer alan adaylara verilmesine yönelik kararları; seçim sürecinin yasalara uygunluğu, dürüstlüğü ve Kurulun siyasi baskıdan bağımsız hareket edip etmediği hususlarında ciddi endişe kaynağıdır. Söz konusu kararlar, demokratik bir seçim sürecinin özünü oluşturan halkın iradesinin egemen olması esasına aykırıdır.

İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü alanlarında ciddi gerileme olmuştur. Türkiye'nin; temel hakların daha etkili bir biçimde korunmasını sağlaması ve yargının bağımsızlığını yeniden tesis edecek kapsamlı ve güvenilir bir reformu kabul ederek uygulamaya koyması gerekmektedir.

Türkiye ekonomisindeki ciddi gerileme devam etmiş; bu durum ülkede işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığına ilişkin endişeleri derinleştirmiştir. Ulusal para birimine yönelik güçlü baskılarla karşılaşan Türk makamları tarafından alınan çeşitli politika tedbirleri piyasaların işleyişini olumsuz yönde etkilemiştir. İş ortamının iyileştirilmesine yönelik olumlu tedbirler alınmıştır; bununla birlikte, hukukun üstünlüğüne ilişkin endişeler yatırımcılar için caydırıcı olmuştur.

Her iki tarafın da uygulamaya kararlı olduğu 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı, sonuç vermeye devam etmektedir. Türkiye-AB Mutabakatı'nın yürürlüğe girmesinden bu yana Türkiye'den AB'ye düzensiz geçişlerin azalma eğiliminde olması Türkiye'nin yoğun çabalarıyla desteklenmiştir. Türkiye, 3,6 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ve diğer uyruklardan yaklaşık 370.000 mülteciye büyük miktarda ve emsalsiz bir insani yardım ve destek sağlama yönündeki önemli çabalarını sürdürmüştür. Türkiye ve AB, Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı çerçevesinde tesis edilen verimli iş birliğini daha da ilerletmiştir. Mayıs 2019 itibarıyla, AB tarafından taahhüt edilen yaklaşık 6 milyar avroyla 80'den fazla proje başlatılmıştır.

Türkiye, BM'nin Kıbrıs ile ilgili görüşmelerin yeniden başlatılması için paydaşlarla istişarelerde bulunulması yönündeki çabalarını yinelemesini memnuniyetle karşılamıştır. Kıbrıs konusunda, BM öncülüğünde yürütülen çözüm görüşmelerine ilişkin olarak, bugüne kadar kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, kapsamlı, adil ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye'nin bu müzakerelerin yürütülmesi konusundaki kararlılığının ve somut katkısının devam etmesi son derece önem arz etmektedir.

Türkiye'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde hidrokarbon kaynaklarından yararlanma hakkını tehdit eden eylemleri ve açıklamaları nedeniyle, GKRY kıyılarında hidrokarbon araması yapılması bölgede gerginliği

artırmıştır. Türkiye'nin Mayıs 2019'da, GKRY Münhasır Ekonomik Bölgesi'ne, savaş gemilerinin refakatinde bir sondaj platformu göndermesi gerginlikleri daha da artırmıştır. Komisyon, Türkiye'nin Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de devam eden hukuk dışı eylemlerini güçlü bir şekilde kınayan Mart 2018 tarihli AB Zirvesi Sonuçlarını hatırlatmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin uluslararası hukuka ve iyi komşuluk ilişkilerine riayet etme yükümlülüğü hatırlatılmıştır ve Türkiye'ye GKRY'nin AB hukuku ve uluslararası hukuk uyarınca kendi doğal kaynakları ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanma haklarına saygı göstermesi yönünde çağrıda bulunulmuştur. AB, Mart 2019'da, Türkiye'ye, AB'nin gerektiği gibi ve GKRY ile tam dayanışma içinde bir karşılık vermek durumunda kalacağı türden yasa dışı eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmuştur.

Türkiye'nin, Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü yerine getirmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile arasındaki doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırması ivedilik arz etmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Göç konusunda Yunanistan ile operasyonel iş birliği devam etmiştir. Ancak Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler, bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin karasularına ve hava sahasına yönelik ihlalleri tekrarlamış ve artırmıştır. Başta Avusturya, Almanya ve Hollanda olmak üzere birçok AB üye devletiyle ikili ilişkiler iyileşmiştir.

(...)

IV. EKLER

- 1. Ülke raporlarına ait tespitlerin özetleri**
- 2. İstatistiki Ek**

Ek 1 - Ülke raporlarına ait tespitlerin özetleri

Türkiye

Darbe girişimi sonrasında 15 Temmuz 2016 tarihinde ilân edilen olağanüstü hâl, son defa uzatılmasının ardından 18 Temmuz 2018 tarihinde sona ermiş ancak hemen akabinde, OHAL kapsamındaki birçok unsurun üç yıl daha sürdürülmesini içeren bir kanun TBMM tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun, başta kamu görevlilerinin (hâkimler dâhil) meslekten ihraç edilebilmelerine, gözaltı sürelerinin uzatılmasına ve serbest dolaşım ve toplanma özgürlüğünün kısıtlanmasına olanak tanımak suretiyle bazı temel özgürlükleri kısıtlamakta ve hükümet tarafından atanan valilerin yetkilerini artırmaktadır.

Darbe girişimini derhal ve güçlü bir şekilde kınayan AB, ülkenin demokratik kurumlarına tam desteğini yinelemiş ve böylesine ciddi bir tehdit karşısında Türkiye'nin hızlı ve orantılı olarak eyleme geçme konusundaki haklı ihtiyacını teslim etmiştir. Bununla birlikte, geniş kapsamlı ihraçlar, tutuklamalar ve gözaltılar gibi, darbe girişiminden bu yana olağanüstü hâl kapsamında alınan geniş çaplı ve kolektif tedbirler oldukça ciddi endişeler yaratmaya devam etmiştir.

OHAL süresince, savunma hakkı ile bir takım medeni ve siyasi hakları kısıtlayan; soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde polis ve savcılarının yetkilerini artıran ve aralarında akademisyenler, öğretmenler ve devlet memurlarının da bulunduğu 152.000'den fazla kamu görevlisinin ihracını öngören 36 KHK yayımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, OHAL sürecince yasal yetkiler kullanılarak çıkarılan KHK'ların yasalara uygunluğunu inceleme yetkisi olmadığına karar vermiştir. TBMM, bu KHK'lardan 32'sini incelemiştir. Türk makamları Mayıs 2017'de, tüm şikâyetleri münferit olarak incelemekle görevli olan Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunu kurmuştur.

Mayıs 2019 itibarıyla, Komisyona 126.600 başvuruda bulunulmuştur. İnceleme Komisyonu bunlardan 70.406'sını incelemiş; yalnızca 5.250 başvuru göreve iadeyle sonuçlanırken, 65.156 şikâyet reddedilmiştir. Hâlihazırda 55.714 başvuru sonuçlanmamıştır. İşleme alınan başvuru oranı, her bir başvurunun münferit olarak incelenip incelenmediğine ilişkin endişeleri artırmaktadır. Yüz yüze görüşme olmaması nedeniyle başvuru sahiplerinin usuli hakları konusunda eksiklikler söz konusudur ve kararlar, başlangıçta kişinin meslekten ihraç edilmesi ile ilgili yazılı belgelere dayanılarak alınmaktadır. Bu durum İnceleme Komisyonunun ne derecede etkili bir hukuk yolu olduğu konusunda şüphe yaratmaktadır.

OHAL'in kaldırılmasının ardından Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) uyarınca yaptığı derogasyon bildirimlerini geri çekmiştir. Ancak, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Nisan 2017'de yeniden başlatmış olduğu denetim süreci devam etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi açısından bakıldığında Türkiye'nin, Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu dışında, etkili bir iç hukuk yolu sağlama kapasitesi daha da zayıflamıştır. İnsan hakları savunucuları da dâhil olmak üzere öne çıkan sanıkların lehinde verilen bazı mahkeme kararları, yürütmeden gelen yorumları takiben bir diğer mahkeme veya mahkemenin kendisi tarafından hızlı bir şekilde tersine çevrilmiştir.

Pek çok insan hakları savunucusu, sivil toplum aktivisti, basın mensubu, akademisyen, siyasetçi, doktor, avukat, hâkim ile lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks birey (LGBTI), kimi zaman bir iddianame olmadığı halde, tutuklu bulunmakta ve basın ve üst düzey siyasetçiler tarafından karalama kampanyalarına maruz kalmaktadırlar. Temel haklar ve özgürlükler alanında faaliyetlerini sürdüren sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanı daha da daralmıştır. Özellikle idari engellerin artırılması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Olağanüstü hâl kapsamında kapatılan hak temelli örgütlere yönelik olarak gerçekleştirilen el koymalar ile ilgili olarak hiçbir hukuk yolu sunulmamıştır. TBMM İç Tüzüğü'nde değişiklik yapılmasını müteakip, sivil toplum kuruluşları Ekim 2018'den bu yana, meclis komisyonlarındaki yasamaya ilişkin istişare süreçlerinin dışında bırakılmaktadır. Toplumla mümkün olduğunca geniş bir yelpazede istişarelerde bulunulmasına yönelik kapsayıcı mekanizmalar mevcut değildir.

Türkiye, Avrupa Konseyinin ve organlarının kilit öneme sahip tavsiyelerini henüz yerine getirmemiştir. Görevi kötüye kullanma iddialarının, şeffaf usullerle ve münferiden ele alınması gerekmektedir. Ceza sorumluluğunun şahsiliği; kuvvetler ayrılığı ilkesine tam riayet, yargının tam bağımsızlığı ve adil yargılanma hakkı ile tesis edilebilir.

Yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi, yetkiyi yürütmeye toplamış ve TBMM'nin yasama ve denetim işlevlerini kayda değer düzeyde kısıtlamıştır. TBMM, Temmuz 2018'den bu yana, Meclis İç Tüzüğü'ne yönelik tartışmalı değişiklikler de dâhil olmak üzere, 17 mevzuatı kabul etmiştir. Bakanlar artık, yalnızca yazılı soru önergesi verebilen milletvekillerine hesap vermekle yükümlü değildir.

Özellikle Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde artan siyasi kutuplaşma, TBMM içerisindeki yapıcı diyalogu engellemeye devam etmektedir. Başta Halkların Demokratik Partisi (HDP) olmak üzere, muhalefete yönelik marjinalleştirme devam etmektedir ve HDP'li birçok milletvekili tutukludur. Milletvekili dokunulmazlığı sisteminin uzun süredir devam eden eksiklikleri hâlâ giderilmemiştir.

Haziran 2018'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile Mart 2019 yerel seçimlerinde yüksek bir katılım oranı sağlanmıştır. Adayların eşit şartlarda rekabet edebilmesine yönelik koşullar mevcut olmasa da seçmenler kendi seçimlerini yapmıştır. İktidar partisi, hükûmete yakın kamu ve özel medya kuruluşlarında ağırlıklı olarak yer almaları şeklinde de tezahür eden belirgin bir avantaj sağlamıştır. Yerel seçimlerin ardından, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Güneydoğu'da, seçimlerden önce adaylıkları onaylanmış olmasına rağmen, seçimle gelmiş dört belediye başkanının ve belediye meclisi üyelerinin bu görev için uygun şartları taşımadıklarını açıklamıştır. YSK ayrıca, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini iptal etmiş ve 23 Haziran'da seçimin tekrarlanmasına karar vermiştir. Yüksek Seçim Kurulunun, İstanbul'da seçimin yenilenmesine ve Güneydoğu'daki münferit belediyelerde belediye başkanlığının ikinci sırada yer alan adaylara verilmesine yönelik kararları; seçim sürecinin yasalara uygunluğu, dürüstlüğü ve Kurulun siyasi baskıdan bağımsız hareket etmesi açısından ciddi endişe kaynağıdır. Söz konusu kararlar, demokratik bir seçim sürecinde halkın iradesinin egemen olması temel hedefine aykırıdır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptal edilmesi ve yenilenmesi kararına, muhalefet partileri güçlü bir biçimde itiraz etmiştir.

Cumhurbaşkanlığı sisteminin tam olarak yürürlüğe girmesi ile yürütme ve devlet idaresi yeniden yapılandırılmıştır. Başbakanlık makamının ve Bakanlıklardaki Müsteşarlık makamları gibi diğer birimlerin lağvedilmesini de içeren yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi, kamu yönetiminin daha fazla siyasileşmesine yol açmıştır. Cumhurbaşkanı artık, düzenleyici kamu kurumlarının büyük bir kısmının başkanlarını atama yetkisine sahiptir.

Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde, yerel siyasetçilere yönelik tutuklama ve ihraçların devam etmesi; bu kişilerin yerine kayyum atanması ve bu atamaların keyfi nitelikte olması, seçmenleri yerel düzeyde siyasi temsilden yoksun bırakmış ve yerel demokrasiye ciddi bir şekilde zarar vermiştir.

Hükûmet, sivil-asker ilişkilerini düzenleyen yasal çerçeveyi gözden geçirmiş ve yürütmenin ordu üzerindeki yetkilerini önemli ölçüde artırmıştır, böylelikle ordunun sivil gözetimi

güçlendirilmiştir. Anayasa değişikliklerinin bir parçası olarak, Yüksek Askerî Mahkemeler fiilen kaldırılmıştır bununla birlikte askerî ve istihbarî birimlerin TBMM nezdinde hesap verebilirliği hâlen yetersizdir; güvenlik personeli kapsamlı yasal korumadan faydalanmaya devam etmektedir. Kolluk Gözetim Komisyonu hâlâ etkisizdir. Askerî harcamaların denetlenmesine yönelik yasal çerçeve henüz iyileştirilmemiştir.

Güneydoğu'daki durum, iyileşmiş güvenlik ortamına rağmen hâlen ciddi bir sorundur. Hükûmet, AB'nin terör eylemlerine karışan kişi, grup ve kuruluşlar listesinde yer almaya devam eden PKK terör örgütü tarafından tekrarlanan şiddet eylemlerine yönelik güvenlik operasyonlarını sürdürmüştür. Terörle mücadele, devletin meşru hakkıdır; bununla birlikte, hükûmet bu mücadeleyi insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, temel özgürlüklere riayet ederek yürütmekle de sorumludur. Terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması gerekmektedir. Yeniden yapılandırmalara rağmen, yerlerinden olmuş kişilerin yalnızca küçük bir bölümü tazminat almıştır. Barışçıl ve sürdürülebilir bir çözüme ulaşmak için güvenilir bir siyasi sürecin yeniden başlatılması konusunda belirgin bir gelişme kaydedilmemiştir.

Türkiye **kamu yönetimi reformu** alanında kısmen hazırlıklı durumdadır ve politika oluşturma ile hesap verebilirliği de etkileyen kamu hizmetleri ile insan kaynaklarının yönetimi alanlarında ciddi bir gerileme kaydedilmiştir. Kamu hizmeti sisteminde yapılan değişiklikler ile kamu yönetimi daha da siyasileşmiştir. Üst düzey yönetici kadrolar için liyakat ve rekabete dayalı atamalar istisna olarak kalmaya devam etmektedir. Usule ilişkin ciddi eksiklikler, Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun, ihraç edilen kamu görevlileri için ne derece etkili bir hukuk yolu olarak kabul edilebileceği hususunda şüphe yaratmıştır.

Türkiye'deki **yargı sistemine** ilişkin hazırlıklar erken aşamadadır. Bu alanda daha da ciddi bir gerileme olmuş; önceki yılın raporlarında yer alan tavsiyeler kabul edilmemiş veya uygulanmamıştır. Hâkim ve savcılar üzerindeki siyasi baskı devam etmiş ve çok sayıda hâkim ve savcının rızaları dışında yer değiştirmelerine devam edilmiştir. Bu durum, yargının bağımsızlığı ile genel kalite ve etkinliği üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaya devam etmektedir. Hâkim ve savcıların işe alınmasında ve terfisinde; nesnel, liyakate dayalı, yeknesak ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmamasına yönelik herhangi bir tedbir alınmaması nedeniyle, çok sayıda yeni hâkim ve savcının mevcut sistem çerçevesinde işe alınması endişeleri artırmıştır. Daha önce olağanüstü hâl kapsamında kapatılan Türkiye Adalet Akademisi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden kurulmuştur. Hâkimlerin ve savcılarının ihraç edilmeleri ve görev yerlerinin rızaları dışında değiştirilmesinin yarattığı caydırıcı etki devam etmekte ve bu durum, otosansürün yaygınlaşması riskini oluşturmaktadır. Yargının yürütmeden bağımsız olmasının sağlanması veya Hâkimler ve Savcılar Kurulunun bağımsızlığının artırılması amacıyla yasal güvencelerin yeniden tesis edilmesine yönelik hiçbir tedbir alınmamıştır. 2019-2023 Yargı Reformu Stratejisi, Ağustos 2018'de açıklanmış fakat hâlâ kabul edilmemiştir. Türkiye, taslak stratejiyle ilgili olarak Avrupa Konseyi ve Komisyon ile istişarede bulunmuştur.

Türkiye, **yolsuzlukla mücadele** konusunda erken bir aşamadadır. Kaldırılmış olan önleyici organların yerine, Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun olarak bağımsız bir organın getirilmemiş olması nedeniyle gerileme olmuştur. Yasal ve kurumsal çerçeve, yürütmenin, kamuoyunca bilinen yolsuzluk davalarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmalara usule aykırı bir biçimde müdahale etmesini mümkün kılmaktadır. Daha önceki yolsuzlukla mücadele stratejilerinde öngörülen yasal değişiklikler uygulanmamıştır. Kamu ihale mevzuatı AB *müktesebatı* ile hâlâ uyumlu değildir ve Kamu İhale Kanunu'ndaki istisnaların kapsamı daha fazla artırılmıştır. Güçlü bir yolsuzlukla mücadele stratejisinin ve eylem planının olmaması, yolsuzlukla kararlı bir biçimde mücadele

edilmesine yönelik siyasi iradenin bulunmadığının göstergesidir. İşlevsel olarak bağımsız daimi bir yolsuzlukla mücadele birimi bulunmamaktadır ve birkaç ihtisas mahkemesi dışında, yolsuzlukla mücadele kapsamındaki soruşturmaları ele alacak ihtisaslaşmış bir kovuşturma mekanizması mevcut değildir. Genel olarak, yolsuzluk hâlâ yaygındır ve endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, **örgütlü suçlarla mücadele** alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır fakat bu alandaki ilerleme genel olarak sınırlıdır. Türkiye'nin, siber suçlara, mal varlıklarına el konulmasına ve tanık korumaya ilişkin mevzuatını iyileştirmesi gerekmektedir. Kişisel verilerin korunması mevzuatı, halâ Avrupa standartları ile uyumlu değildir ve hâlihazırda müzakere edilmekte olan Europol ile operasyonel anlaşmanın uygulanmasını teminen gözden geçirilmesi gerekecektir. Türkiye, suç gelirlerine el konulmasına yönelik daha kapsamlı ve uyumlu bir yasal çerçeve hazırlamalı ve uygulamalı; dondurulmuş mal varlıklarını yönetme kapasitesini iyileştirmelidir.

Türkiye, **göç ve iltica politikası** alanında iyi düzeyde ilerleme kaydetmiştir ve Mart 2016 Türkiye-AB Mutabakatı'nın etkili bir biçimde uygulanması konusunda kararlılığını sürdürmüştür. Türkiye-AB Mutabakatı'nın yürürlüğe girmesinden bu yana Türkiye'den Ege adalarına düzensiz geçişlerin azalma eğiliminde olması Türk kolluk birimlerinin yoğun çabalarıyla desteklenmiştir. Türkiye, dünyada en fazla sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olarak, 3,6 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteciye ve yaklaşık 370.000 diğer uyruklardan kayıtlı mülteciye ev sahipliği yapma konusundaki muazzam çabalarını sürdürmüştür. Türkiye Vize Serbestisi Diyaloğu ile ilgili yerine getirilmeyen kriterlere yönelik teknik çalışmalar yapılması için yedi çalışma grubu kurmuştur. Ancak, Türkiye'nin vize politikasının AB ortak vize politikasıyla uyumlu hâle getirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

İnsan hakları ve temel haklar hususlarında ciddi gerileme devam etmektedir. Yasal çerçeve, her ne kadar insan haklarına ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içerse de, bu çerçevenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, usuli haklar ve mülkiyet hakları alanlarında ciddi gerileme olmuştur. Olağanüstü hâlin kaldırılmasının hemen ardından yürürlüğe konan ve sivil toplum aktivistlerini, insan hakları savunucularını, gazetecileri, akademisyenleri ve diğer kişileri kötü muameleden koruyan önemli güvenceleri ortadan kaldıran mevzuatta değişiklik yapılmamıştır. Hakların kullanılması; bu hakları ve özgürlükleri korumakla sorumlu kamu kurumlarının parçalı yapısı ve bağımsızlıklarının kısıtlı olması ile yargının bağımsız olmaması nedeniyle engellenmektedir. Sendikal haklar, hâlen ağır baskı altındadır. Olağanüstü hâl sırasında insan haklarının ciddi bir şekilde ihlal edilmesine dâhil olanların haklarında soruşturma, kovuşturma başlatılması veya bu kişilerin cezalandırılması amacıyla hiçbir adım atılmamıştır. Olağanüstü hâl uygulamasının, muhalif ya da alternatif görüş alanının daraltılması amacıyla kullanılması toplumda bir sindirme ortamı oluşturmuştur. Aralık 2018 itibarıyla, cezaevlerinde haklarında herhangi bir iddianame olmayan veya davası devam eden kişi sayısı 57.000 olup bu sayı cezaevi nüfusunun %20'sinden fazlasına tekabül etmektedir. Cezaevlerinde aşırı yoğunluk söz konusudur ve koşullar kötüleşmektedir. İfade özgürlüğüne yönelik ciddi kısıtlamalar devam etmiştir ve Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla yazarlar, sosyal medya kullanıcıları, toplumun diğer kesimlerinin üyeleri ve hatta çocuklara yönelik kovuşturmalarda çarpıcı bir artış meydana gelmiştir. Medya sahipliği konusunda şeffaflığın bulunmaması, editoryal yorumların bağımsızlığı konusunda şüphe yaratmaya devam etmektedir. Çoğunlukla temel kamu hizmetlerinden yoksun ve sosyal

yardımlara bağımlı olan Romanlar⁶, kötü barınma koşullarında yaşamaya devam etmektedirler. Kentsel dönüşüm projeleri, başta Roman yerleşim yerlerini etkilemeye devam etmekte ve aileleri bütün olarak yerlerinden olmaya zorlamaktadır. En savunmasız grupların ve azınlık mensuplarının haklarının daha iyi şekilde korunması gerekmektedir. Cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, azınlıklara yönelik nefret söylemi, nefret suçu ve LGBTİ bireylerin insan haklarının ihlalleri, ciddi ölçüde endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, BM'nin Kıbrıs ile ilgili görüşmelerin yeniden başlatılması için paydaşlarla istişarelerde bulunulması yönündeki çabalarını yinelemesini memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde hidrokarbon kaynaklarından yararlanma hakkını tehdit eden eylemleri ve açıklamaları nedeniyle, GKRY kıyılarında hidrokarbon araması yapılması bölgede gerginliği artırmıştır. Türkiye'nin Mayıs 2019'da, GKRY Münhasır Ekonomik Bölgesi'ne, savaş gemilerinin refakatinde bir sondaj platformu göndermesi gerginlikleri daha da artırmıştır. Komisyon, Türkiye'nin Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de devam eden hukuk dışı eylemlerini güçlü bir şekilde kınayan Mart 2018 tarihli AB Zirvesi Sonuçlarını hatırlatmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin uluslararası hukuka ve iyi komşuluk ilişkilerine riayet etme yükümlülüğü hatırlatılmıştır ve Türkiye'ye Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB hukuku ve uluslararası hukuk uyarınca kendi doğal kaynakları ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanma haklarına saygı göstermesi yönünde çağrıda bulunulmuştur. AB Mart 2019'da, Türkiye'ye, AB'nin gerektiği gibi ve GKRY ile tam dayanışma içinde bir karşılık vermek durumunda kalacağı türden yasa dışı eylemlerden kaçınması çağrısında bulunmuştur.

AB, üye devletlerin, AB *müktesebatına* ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil uluslararası hukuka uygun olarak, ikili anlaşmalar akdetme, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsayan egemenlik hakları olduğunu müteaddit kereler vurgulamıştır. Türkiye, Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü hâlâ yerine getirmemiş olup, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile arasındaki doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırmamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Göç konusunda Yunanistan ile operasyonel iş birliği devam etmiştir. Ancak Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler, iyi komşuluk ilişkileri açısından elverişli bir ortam oluşturmamış ve bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Başta Avusturya, Almanya ve Hollanda olmak üzere bazı AB üye devletleriyle ikili ilişkiler iyileşmiştir. Hollanda ve Türkiye arasındaki ilişkiler normalleşmiştir. Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin karasularına ve hava sahasına yönelik ihlalleri tekrarlamış ve artırmıştır. Kara sınırında devriye gezen iki Yunanlı askerin altı ay süreyle tutuklu kalmaları endişe yaratan bir diğer husus olmuş; fakat askerlerin Ağustos 2018'de serbest bırakılmalarının ve Yunanistan Başbakanının Şubat'ta Türkiye'ye yaptığı ziyaretinin ardından ilişkiler kayda değer biçimde iyileşmiştir.

Bu kapsamda, AB bir kez daha endişelerini ifade ederek, Türkiye'ye, bir üye devlete yöneltilen her türlü tehdit veya eylemden ya da iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne zarar veren sürtüşme nedenlerinden veya eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmuştur.

Ekonomik kriterlerle ilgili olarak, Türk ekonomisindeki ciddi gerileme devam etmiş; bu durum ülkede işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığına ilişkin endişeleri derinleştirmiştir. 2018'de dış finansman koşullarında yaşanan ciddi bozulma, yıllar içinde biriken

---

⁶ Kapsayıcı bir terim olan "Roman" ifadesi bu metinde, Avrupa Birliği kurumlarının terminolojisine uygun olarak, sahip oldukları çeşitlilikler inkâr edilmeksizin, farklı gruplara atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

kırılganlıkları ortaya çıkarmıştır. Buna karşılık, Türk makamları tarafından, özellikle fiyat oluşumuna müdahale ve döviz kullanımına getirilen kısıtlamalar gibi, alınan çeşitli politika tedbirleri piyasaların işleyişini olumsuz yönde etkilemiştir. Temel ekonomi kurumlarının bağımsızlığı ile ilgili endişeler artmıştır. Cari işlemler açığı 2018'in ilk yarısında zirveye ulaşmış ancak sonrasında yavaşlayan ekonomi ve Türk lirasındaki (TL) değer kaybına bağlı olarak cari işlemler açığında güçlü bir düzelme görülmüştür. Enflasyon oranı, döviz krizi ve yıllarca süren yüksek kredi artışı, para arzı artışı ve düşük reel faiz oranlarının ardından hedef aralığı üst bandının çok üstü seviyelere yükselmiştir. Devlet desteklerinde şeffaflığın artırılmasına yönelik ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye, AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir ve iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye, gerek ticaret gerekse yatırım bakımından AB pazarı ile ileri düzeyde bütünleşmiştir. Araştırma ve geliştirme, eğitim ve fiziki sermaye alanlarındaki harcamalara ilişkin bazı gelişmelerin yanı sıra, enerji sektöründe iyileştirmeler kaydedilmiştir. Ancak eğitim kalitesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularındaki sorunlar devam etmektedir.

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine ilişkin olarak, Türkiye, sınırlı bir hızla da olsa, AB *müktesebatına* uyum sağlamaya devam etmiştir. Sermayenin serbest dolaşımı, kamu alımları, rekabet, bilgi toplumu, ekonomik ve parasal politika ile dış ilişkiler alanlarında bazı kilit hususlarda gerileme yaşandığına ilişkin örnekler artmıştır. Türkiye; şirketler hukuku, trans-Avrupa ağları, bilim ve araştırma alanlarında çok ileri düzeydedir; malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hukuku, mali hizmetler, işletme ve sanayi politikası, tüketici ve sağlığın korunması, gümrük birliği ve mali kontrol alanlarında iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye kamu alımları konusunda, uyuma ilişkin önemli eksiklikler olması nedeniyle, kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye, daha fazla çaba sarf edilmesi gereken sermayenin serbest dolaşımı, istatistik, enerji, vergilendirme, ekonomik ve parasal birlik, bölgesel politika, eğitim ve kültür, ODGP ve taşımacılık politikası alanlarında da kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye, daha kapsamlı ve iyi koordine edilmiş politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına hâlâ ihtiyaç bulunan rekabet, tarım, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası, sosyal politika ve istihdam ile çevre ve iklim değişikliği alanlarında belirli düzeyde hazırlıklıdır. AB *müktesebatı* ile uyumun sağlanması için pek çok alanda kayda değer ilerleme sağlanmasına duyulan ihtiyacın yanı sıra, tüm alanlarda mevzuatın uygulanmasına daha fazla önem verilmesi, düzenleyici makamların bağımsızlığının artırılması ve idari kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir.

EK 2 - Temel İstatistikler

İSTATİSTİKİ VERİLER (29 Nisan 2019 itibarıyla)

Nüfus	Not	Karadağ		Kuzey Makedonya		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Toplam nüfus (bin)		622,2	622,4	2071,3	2.073,7	2.875,6	2.876,6	7.076,4	7.040,3	78.741	79.815	3.516,0	3.509,7	1.771,6	1.785,5	510.182p	511.373bp
15-64 yaş aralığındakilerin toplam nüfusa oranı (%)		67,6	67,4		70,2	68,7	68,7	66,6	66,3	67,8	68	:	:	65,6p	66,8	65,3	65,0b
Doğal nüfus değişikliği oranı (1000 kişi başına)		1,8	1,5	1,2	0,7	3,6	3,0	-5,1	-5,5	11,2	10,8	-1,8p	2,0	8,4p	8,2	0,0p	-0,4bp
Doğumda yaşam beklentisi: erkek (yaş)		74,1	73,9	73,4	74,1	77,1	77,1	73,2	73,1	75,4	75,7	:	:	75,9p	:	78,2	78,3b
Doğumda yaşam beklentisi: kadın (yaş)		78,9	79,2	77,5	77,9	80,1	80,1	78,3	78,1	81	81,3	:	:	81,6p	:	83,6	83,5b

İşgücü piyasası	Not	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Ekonomik faaliyet oranı (20-64): 20-64 yaş arası ekonomik olarak aktif nüfusun oranı (%)	1)	69,1	69,3	69,6	70,3	73,3e	73,9	70,0	71,2	60,9	61,9	58,8	58,4	44,0	49,0	77,6	78,0
Erkekler için ekonomik faaliyet oranı (20-64): ekonomik olarak aktif olan 20-64 yaş arası erkeklerin toplam nüfusa oranı (%)	1)	76,7	77,0	83,8	84,4	82,5e	84,3	78,0	78,8	83,3	83,7	72,0	71,3	66,8	75,1	83,7	84,1
Kadınlar için ekonomik faaliyet oranı (20-64): ekonomik olarak aktif olan 20-64 yaş arası kadınların toplam nüfusa oranı (%)	1)	61,6	61,7	54,9	55,7	64,2e	63,5	62,0	63,6	38,5	40,0	45,3	45,6	20,9	22,6	71,4	72,0
20-64 yaş arası istihdam oranları (nüfusa oranı) (%)																	
Toplam		57,1	58,2	53,3	54,8	62,1e	63,9	59,1	61,5	54,3	55,3	44,2	46,6	32,3	34,4	71,1	72,2
Erkekler		63,0	65,2	63,7	65,6	69,4e	72,1	66,3	68,5	75,5	76,1	56,4	58,1	49,9	54,0	76,9	78,0
Kadınlar		51,3	51,4	42,5	43,7	55e	55,6	51,9	54,5	33,2	34,4	32,0	35,1	14,6	14,6	65,3	66,5

İşgücü piyasası, devam	Not	Karadağ	Kuzey Makedonya	Arnavutluk	Sırbistan	Türkiye	Bosna Hersek	Kosova*	AB-28
------------------------	-----	---------	-----------------	------------	-----------	---------	--------------	---------	-------

		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
İstihdamda, eğitim veya öğretimde yer almayan 15-24 yaş aralığındaki kişilerin bu yaş grubundaki nüfusa oranı (%)		18,4	16,7	24,3	24,9	26,9e	25,9	17,7	17,2	24,0	24,2	26,4	24,3	30,1	27,4	11,6	10,9
İstihdamda, eğitim veya öğretimde yer almayan 15-29 yaş aralığındaki kişilerin bu yaş grubundaki nüfusa oranı (%)		22,3	21,4	31,3	31,1	30e	29,7	22,3	21,7	27,8	27,5	31,4	28,8	37,3	35,0	14,2	13,4
Temel sektörler itibarıyla istihdam																	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık (%)		7,7	7,9	16,6	16,2	40,2e	38,2e	18,6	17,2	19,5	19,4	18,0	18,9	4,2	4,4	4,3	4,2
Sanayi (%)		9,8	9,5	23,1	22,5	12,8e	12,5e	20,2	21,2	19,5	19,1	22,7	22,2	18,0	17,4	17,3	17,3
İnşaat (%)		7,7	7,6	7,2	7,2	6,5e	6,9e	4,3	4,1	7,3	7,4	8,6	7,3	11,5	12,9	6,7	6,8
Hizmetler (%)		74,8	75,0	53,1	54,1	40,5e	42,4e	57,0	57,5	53,7	54,1	50,8	51,6	66,3	65,3	71,7	71,7
20-64 yaş aralığındaki kişilerin (%) kamu istihdamının toplam istihdama oranı	2)	31,2	32,6	:	:	15,6e	16,4e	28,3	27,8	13,8	13,3	17,8	18,4	30,8	28,4	:	:
20-64 yaş aralığındaki kişilerin (%) özel sektör istihdamının toplam istihdama oranı	2)	47,0	45,5	:	:	84,4e	83,6e	71,7	72,2	86,2	86,7	82,2	81,6	69,2	71,6	:	:
İşsizlik oranları (işgücüne oranı)(%)																	
Toplam	1)	17,8	16,1	23,7	22,4	15,2e	13,7e	15,4	13,6	10,9	10,9	25,5	20,7	27,5	30,3	8,6	7,6
Erkekler	1)	18,3	15,4	24,4	22,7	15,9e	14,6e	14,8	13,0	9,6	9,4	22,6	19,0	26,2	28,5	8,4	7,4
Kadınlar	1)	17,1	16,9	22,7	21,8	14,4e	12,6e	16,2	14,4	13,6	13,9	30,2	23,3	31,7	36,4	8,8	7,9
15-24 yaş aralığındaki gençler	1)	35,9	31,7	48,2	46,7	36,5e	31,9e	34,9	31,9	19,5	20,5	54,3	45,8	52,4	52,7	18,7	16,8
Uzun dönem (>12 ay)	1)	13,4	12,4	19,2	17,4	10,1e	8,9e	10,0	8,2	2,2	2,4	21,7	17,0	18,0	21,7	4,0	3,4
Ortalama aylık nominal maaş ve ücretler (Avro)	3)	499	510	363	372	397	446	516	544	607	555	429	435	:	:	:	:

Eğitim	Not	Karadağ		Kuzey Makedonya		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Okulu terk edenler: 18-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamış ve daha fazla eğitim ya da öğrenim görmemişlerin nüfusa oranı (%)		5,5	5,4	9,9	8,5	19,6e	19,6	7,0	6,2	34,3	32,5	4,9	5,1	12,7	12,2	10,7	10,6
Eğitime yapılan kamu harcamaları, GSYH'ye oranı (%)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	3,6	3,7	4,7	4,2	:	:	4,6	4,4	:	:
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		6,8	4,9	12,0	9,3	:	:	7,8	6,8	43,9	42,8	5,8u	6,1u	14,6	13,8	16,8	16,6
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, erkekler		5,8	4,9	10,9	8,8	:	:	8,6	7,3	44,2	42,9	5,5u	6,1u	12,5	12,8	19,1	19,1
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		7,9	4,9	13,1	9,8	:	:	7,0	6,3	43,7	42,7	6,3u	6,2u	17,0	14,9	14,4	14,1
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		82,2	86,9	77,2	80,3	:	:	84,9	85,0	35,7	36,1	86,6	86,9	70,5	70,8	65,3	65,1
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, erkekler		86,9	90,6	82,5	83,7	:	:	86,3	86,3	38,3	39,4	89,0	89,4	74,5	74,2	66,1	65,8
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		77,2	82,9	71,8	76,7	:	:	83,3	83,5	33,3	32,9	83,7	84,0	66,0	66,9	64,4	64,4
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		33,9	34,0	29,1	30,5	20,9e	23,5e	29,9	31,4	26,5	27,3	23,1	23,8	19,1	21,8	39,0	39,8
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı,		31,8	30,0	24,5	24,6	18,0e	21,1e	24,7	25,4	28,3	28,6	16,6u	19,4	18,9	22,4	34,3	34,8

erkekler																	
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		35,9	37,7	33,8	36,8	23,9e	26,0e	35,3	37,6	24,6	26,0	29,4	28,4	19,4	21,2	43,8	44,8

Ulusal hesaplar	Not	Karadağ		Kuzey Makedonya		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Gayri safi yurt içi hasıla																	
Cari fiyatlara göre (milyar avro)		4,0	4,3	9,7p	10,0p	10,7	11,6p	36,7	39,2	780,2	753,9	15,3	:	6,1	6,4	14.958,3	15.382,6
Kişi başına düşen gelir (Avro)		6.400	6.900	4.700e	4.800p	3.700	4.000p	5.200	5.600	9.800	9.400	4.400	4.700	3.400	3.600	29.300	30.000
Satın alma gücü paritesine (SGP) göre kişi başına düşen gelir		13.000	13.700	10.800e	10.800p	8.600	9.100p	11.400	11.600	19.200	19.900	9.000	9.500	:	:	29.300	30.000
Satın alma gücü paritesine (SGP) göre kişi başına düşen gelir, AB ortalamasına göre (AB-28 = 100)		44	46	37e	36p	30	30p	39	39	65	66	31	32	:	:	-	-
Yıllık gerçek (hacim) değişim oranı, geçen yıla kıyasla (%)		2,9	4,7	2,8	0,2p	3,3	3,8p	3,3	2,0	3,2	7,4	3,1	:	4,1	4,2	2,0	2,4
Temel sektörler itibarıyla gayrisafi katma değer																	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık (%)		9,0	8,4	10,6	9,1p	22,6	21,8p	8,2	7,3	7,0	6,9	7,5	:	13,0	11,4	1,6	1,7
Sanayi (%)		12,2	11,2	19,7	20,6p	14,0	12,8p	26,3	26,5	22,3	23,2	22,6	:	21,5	21,8	19,5	19,7
İnşaat (%)		6,7	8,2	8,0	7,2p	10,2	10,5p	4,7	5,0	9,7	9,7	4,6	:	8,1	9,9	5,3	5,4
Hizmetler (%)		72,1	72,2	61,7	63,1p	53,2	54,9p	60,8	61,2	61,0	60,2	65,3	:	57,4	56,9	73,6	73,2

Ödemeler dengesi																	
Net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		371,6	484,3	316,9	180,0	936,5	993,8	1.899,2	2.418,1	9.211,3	7.277,2	256,8	330,1	177,2	212,0	30.664,7	-72.791,5
Net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (GSYH'nin %'si)		9,4	11,3	3,3	1,8p	8,7p	8,6	5,2	6,2	1,2	1,0	1,7	:	2,9	3,3	0,2	-0,5
AB-28 bakımından net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		-25,6	174,1	199,1	100,2	274,7	:	1.304,4	1.756,7	3.166,7	1.786,0	214,9	217,0	15,6	107,3	-	-
AB-28 bakımından net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (GSYH'nin %'si)		-0,6	4,0	2,1	1,0p	2,6	:	3,6	4,5	0,4	0,2	1,4	:	0,3	1,7	-	-
GSYH'nin %'si olarak döviz gelirleri		4,8	4,7	2,0	1,9p	5,7p	5,5	7,3	7,6	0,1	0,0	8,2	:	11,4	11,8	0,1	0,1

Dış ticaret (mallar)	Not	Karadağ		Kuzey Makedonya		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
AB-28 ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı (%)		37,4	34,8	80,0	81,1	77,9	77,2	67,6	67,6	47,9	47,0	71,3	71,2	22,6	24,9	-	-
AB-28 ülkelerinden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı (%)		48,2	47,4	61,9	62,9	63,1	61,7	58,7	58,9	39,0	36,4	61,9	60,9	43,1	43,1	-	-
Ticaret dengesi (milyon avro)		-1.736	-1.932	-1.786	-1.818	-2.399	-2.622	-2.483	-3.194	-50.676	-67.771	-3.448	-3.646	-2.480	-2.669	37.238	21.099
GSYH'ye oranla, mal ve hizmetlere yönelik uluslararası ticaret																	
İthalat (GSYH'nin %si)		63,1	64,5	65,5	69,2p	45,8	46,6p	53,4	57,1	24,9	29,3	52,3	:	50,9	52,5	40,4	42,0
İhracat (GSYH'nin %si)		40,6	41,1	50,7	55,4p	29,0	31,6p	48,6	50,5	22,0	24,8	35,4	:	23,7	26,7	43,9	45,7

Kamu maliyesi	Not	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
** Genel devlet fazlası (+) / açığı (-) (%)		-2,8	-5,6	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-1,2	1,1	-1,1	-2,8	1,2	2,6	:	:	-1,7	-1,0
Genel devlet borç stoğu (GSYH'nin %'si)		64,4	64,2	39,9	39,5	68,6	66,8	68,8	58,7	28,3	28,3	40,5	36,1	14,6e	16,6e	83,4	81,7

Mali göstergeler	Not	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Tüketici fiyatlarındaki yıllık değişim (%)	4)	0,1	2,8	0,2	2,1	1,5	3,3	1,3	3,3	7,7	11,1	-1,1	1,2	0,3	1,5	0,2	1,7
** Özel borç, konsolide, GSYH'ye oranı (%)	5)	:	:	:	:	:	:	:	:	84,8	85,1	84,5	83,3	:	:	141,9	140,3
GSYH'ye oranla toplam dış borç		:	:	74,7	73,6p	73,4p	68,7	72,1	65,3	47,4	53,4	:	:	33,2	32,6	:	:
GSYH'ye oranla yabancı para cinsinden toplam borç (%)	6)	:	:	:	:	73,5	68,7	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Borçlanma faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	7)	7,45	6,81	4,25	3,75	5,89	5,98	5,50	5,00	15,79	18,12	4,97	3,88	7,47	6,83	:	:
Mevduat faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	8)	0,93	0,69	0,25	0,25	0,80	0,75	2,50	2,00	10,33	13,53	0,09	0,06	1,01	1,04	:	:
Rezerv varlıkların değeri (altın dâhil)(milyon avro)		803,0	897,7	2.613,4	2.336,3	2.945,0	2.995,9	10.204,6	9.961,6	95.863,2	95.361,6	4.873,2	5.397,5	605,1	683,4	:	:
İthalat yapılan aylara denk düşen uluslararası rezervler		3,9	3,9	4,9	4,0	7,2	6,7	6,2	5,4	6,0	5,2	7,3	7,2	2,3	2,4	:	:

İş	Not	Karadağ		Kuzey Makedonya		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Sanayi üretim endeksi (2010=100)		84,4s	81,8s	122,0	122,2	143,8	142,9	111,7	115,8	126,3	134,3	112,0	115,5	:	:	105,6	109,1s

Altyapı	Not	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Demiryolu ağı yoğunluğu (çalışır durumdaki hatlar, 1000km ² başına)	9)	18,4	18,4	27,4	27,4	12,2	12,2	48,6	48,5	13,2	13,3	20,0	20,0	30,9	30,9	:	:
Otoyol uzunluğu (km)		0	0	259	259	:	:	741	963	2.542	2.657	163	172	98	108	:	:

Enerji	Not	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
GSYH'ye oranla net enerji ürünleri ithalatı		3,4	4,9	5,2	5,9	1,3	2,5	3,4	4,3	1,0	1,5	4,3	:	4,1	5,4	1,3	1,5

: = mevcut değil
b = seride bozulma
e = tahmini değer
p = geçici değer
s = Eurostat tahmini/hesaplama
u = düşük güvenilirlik
- = uygulanamaz

* = Bu ifade, statüye ilişkin tutumlara haneler getirmez ve BMGK'nin 1244 sayılı Kararı ile Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık Deklarasyonu hakkındaki Görüşü ile uyumludur.
** = Genişleme lkelerinin kamu açığı ve borç verileri "olduğu gibi" prensibine dayanarak ve kalite ve ESA kurallarına uygunluk bakımından hiç bir güvence olmadan yayımlanmaktadır.

Dipnotlar:

- 1) Türkiye: sadece iş araştırma metodlarını kullanarak 4 hafta kriterine göre işsizlik.
- 2) Bosna Hersek: kamu sektörü NACE Rev. 2 O, P ve Q Bölümlerini, zel sektör ise diğer NACE Bölümlerini içermektedir. Karadağ: hkmet dış kuruluşları kapsamaz; veriler (zel sektör veya kamu sektöründeki) alışanların sayısını, istihdam edilmiş olan toplam kişi sayısının oranı olarak ifade eder.
- 3) Arnavutluk: kamu sektörü Bosna Hersek: net kazançlar. Sırbistan: tüzel kişiliklerin ve tüzel kişiliği olmayan işletmelerin çalışanlarına ödenen ücretler ve maaşlar.
- 4) Bosna Hersek hariç uyumlaştırılmış tüketiciler fiyat endeksi.
- 5) Bosna Hersek: parasal mali kuruluşlara yönelik veriler
- 6) Arnavutluk: dış borç (DYY dâhil).
- 7) Arnavutluk: ilgili ayda, yeni 12 aylık borç için 12 ay vade üzerinden uygulanan ortalama ağırlıklı oran. Karadağ: ağırlıklı ortalama efektif faiz oranı, alacaklar, yıllık. Kuzey Makedonya: yıl sonu (31 Aralık) Bosna Hersek: finansal olmayan işletmelere ulusal para birimi cinsinde uygulanan kısa vadeli borçlanma oranları (ağırlıklı ortalama).
- 8) Arnavutluk: mevduat faiz oranı, ilgili ayda yeni kabul edilmiş mevduatlar için 12 ay vade üzerinden ortalama ağırlıklı oranı ifade eder. Karadağ: ağırlıklı ortalama efektif faiz oranı, alacaklar, yıllık. Kuzey Makedonya: yıl sonu (31 Aralık) Türkiye: gecelik mevduat. Bosna Hersek: hane halkının ulusal para birimi cinsinden vadesiz mevduat oranları(ağırlıklı ortalama)
- 9) Sırbistan: toprak alanından ziyade, toplam yzlcmne dayanarak